

MĀKSLĪGĀ INTELEKTA TIESISKAIS REGULĒJUMS EIROPAS SAVIENĪBĀ

REGULATION OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN THE EUROPEAN UNION

Linda Irbe

Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija, li19009@edu.rta.lv, Rēzekne, Latvija
Zinātniskais vadītājs Dr.iur. **Artūrs Gaveika**

Abstract. *Considering the development of technology, in recent years the regulation of Artificial Intelligence has become a central policy issue in the European Union (EU). Policymakers have committed to developing an approach to AI to ensure that Europeans can benefit from the new technologies that are developed and operate with them in accordance with EU values and principles. On March 13, 2024, the European Parliament approved the world's first binding horizontal rules on AI. The purpose of this publication is to explore this EU-developed regulatory framework for Artificial Intelligence and understand the main principles and goals of the regulation, and to identify problems.*

Keywords: *Artificial Intelligence, European Union, Legislation, Regulation*

Ievads

Latvijas Republikas Priekšvēlēšanu aģitācijas likumprojekta anotācijā uzsvērts, ka par realitāti ir kļuvis tas, ka mākslīgā intelekta sistēmas var ietekmēt demokrātiju, tiesiskumu un cilvēka pamattiesības. Mākslīgā intelekta sistēmu izmantošana vēlēšanu ietekmēšanai līdz šim ir maz pētīts fenomens pasaules mērogā, kam nav arī visaptveroša tiesiskā regulējuma. Tomēr nenoliedzami pierādījumi norāda uz šādu mākslīgā intelekta sistēmu nelabticīgu izmantošanu vairākās neseno notikušās vēlēšanās, piemēram, Slovēnijā, Argentīnā un Polijā (*LETA, 2024; Judins, 2024*).

Nemot vērā tehnoloģiju straujo attīstību, pēdējos gados mākslīgā intelekta (turpmāk – MI) regulējums ir kļuvis par centrālu politikas jautājumu Eiropas Savienībā (turpmāk - ES). Politikas veidotāji ir apņēmušies izstrādāt pieeju MI, lai nodrošinātu, ka eiropieši var gūt labumu no jaunajām tehnoloģijām, kas izstrādātas un darbojas saskaņā ar ES vērtībām un principiem. 2024. gada 13. martā Eiropas Parlaments apstiprināja pirmos saistošos horizontālos noteikumus pasaulē par MI.

Publikācijas **mērķis** ir aplūkot ES izstrādāto normatīvo regulējumu mākslīgā intelekta jomā, saprast regulējuma galvenos principus un mērķus, kā arī identificēt regulējuma problēmas.

Pētījuma **objekts** – mākslīgā intelekta regulējums Eiropas Savienībā.

Pētījuma **uzdevumi**:

- 1) analizēt ES tiesību aktus MI jomā;
- 2) noskaidrot MI jēdziena izpratni ES regulējumā;
- 3) aplūkot MI tiesiskā regulējuma Eiropas Savienībā mērķus un principus;
- 4) identificēt problēmas MI tiesiskajā regulējumā Eiropas Savienībā.

Pētījuma metodes: analītiskā, salīdzinošā, induktīvā un deduktīvā metode.

Tiesību akti mākslīgā intelekta jomā

Tehnoloģiju un kiberdrošības izaicinājumi starptautiskajās tiesībās ir īpaši svarīgi mūsdienu digitālajā laikmetā, kurā tehnoloģijas attīstās ātrāk nekā valstu spēja tās regulēt. Šīs problēmas ir sarežģītas un daudzdimensionālas, un tās skar vairākas jomas (*European Commission, 2024*). Šīs problēmas ir starptautiskas pēc būtības, jo dati viegli var šķērsot valstu robežas. Mākslīgā intelekta tehnoloģijas, piemēram, automatizētas lēmumu pieņemšanas sistēmas, rada jaunus izaicinājumus starptautiskajās tiesībās, īpaši attiecībā uz atbildību un

kontroli. Diskusijas notiek par to, kā regulēt MI izmantošanu militārajās operācijās, datu analīzē un citās jomās, lai aizsargātu cilvēktiesības un nodrošinātu atbildīgu tehnoloģiju izmantošanu. Efektīva tehnoloģiju un kibernetikas problēmu risināšana prasa starptautisku sadarbību un normu harmonizāciju. Tas ietver gan valstu, gan privātā sektora, gan pilsoniskās sabiedrības iesaisti.

Plašs spēkā esošo ES ražojumu drošuma un ražotāja atbildības tiesību aktu kopums (*Par produktu vispārēju drošību, 2001*), tostarp nozarēm specifiskas normas, kam papildus pastāv valstu tiesību akti, atbilst un ir potenciāli piemērojams daudziem jauniem MI lietojumiem. Taču savā 2020. gada Baltajā grāmatā par Mākslīgo intelektu Eiropas Komisija apņēmas veicināt MI ieviešanu un risināt riskus, kas saistīti ar šīs jaunās tehnoloģijas noteiktiem lietojumiem *Eiropas Komisij*, 2020). Un kā uzsver Urzula fon der Leiena Eiropas Komisijas prezidente – “..tā sauktie "vispārējās nozīmes MI modeļi", kas tiek integrēti daudzās MI sistēmās, kļūst pārāk svarīgi ekonomikai un sabiedrībai, lai tos neregulētu” (*European Commission, 2023*).

Mākslīgā intelekta jēdziens un tā izpratne Eiropas Savienības tiesību aktos

Sākotnēji nepieciešams precizēt MI jēdzienu. MI sistēma ES MI Aktā tiek saprasta kā - mašīnbāzēta sistēma, kas izstrādāta darbībai dažādiem autonomijas līmeņiem, kas pēc savas darbības var izrādīt pielāgošanās spējas un kas, ņemot vērā, skaidri izteiktus vai neizteiktus mērķus, no tās saņemtajiem ievaddatiem secina, kā radīt izvades, piemēram, prognozes, saturu, ieteikumus vai lēmumus, kas var ietekmēt fiziskas vai virtuālas vides (*On the proposal for a regulation of the European Parliament and of the Council on laying down harmonised rules on Artificial Intelligence (Artificial Intelligence Act) and amending certain Union Legislative Acts (COM(2021)0206 – C9-0146/2021 – 2021/0106(COD))*, 2024).

Mākslīgais intelekts ir datorzinātnes nozare, kas izstrādā sistēmas un programmatūru, kas spēj imitēt cilvēka intelekta aspektus, piemēram, mācīšanos, problēmu risināšanu, valodas apstrādi un vizuālo atpazīšanu. MI sistēmas spēj uzņemt informāciju no apkārtējās vides, apstrādāt to un reaģēt dažādās situācijās ar mērķi sasniegt konkrētu uzdevumu vai mērķi.

Mākslīgā intelekta izstrāde un pielietojums ir strauji attīstīties pēdējo desmitgažu laikā, radot ievērojamas pārmaiņas daudzās nozarēs, tostarp veselības aprūpē, finansēs, ražošanā, elektronikas nozarē un izklaides industrijā (*Barkāne, 2023*). Lai gan MI piedāvā lielu potenciālu uzlabot efektivitāti un risināt sarežģītas problēmas, tas arī rada ētiskas un sociālas bažas, piemēram, par privātumu, darba vietu zaudēšanu un lēmumu pieņemšanas pārredzamību.

Mākslīgā intelekta akts un tā darbības principi

Sākotnēji 2019. gadā ES publicēja Ētikas vadlīnijas uzticamam MI lietojumam (*Eiropas Komisija, 2019*), taču MI straujā attīstība, izmantošanas iespējas un ietekme mudināja Eiropas Komisiju pāriet uz likumdošanas pieeju, aicinot pieņemt noteikumus par MI sistēmu izstrādi, laišanu tirgū un lietošanu (*On the proposal for a regulation of the European Parliament and of the Council on laying down harmonised rules on Artificial Intelligence (Artificial Intelligence Act) and amending certain Union Legislative Acts (COM(2021)0206 – C9-0146/2021 – 2021/0106(COD))*, 2024).

2018. gadā Eiropas Komisijas izvēlētie 52 augsta līmeņa eksperti (*High-Level Expert Group on Artificial Intelligence*) sagatavoja Eiropas Savienības MI ētikas vadlīnijas, kuras tika apstiprinātas 2019. gada aprīlī. Tajās minēti galvenie ētiskie principi attiecībā uz MI:

- 1) cilvēka virsvadība;
- 2) tehniskā noturība un drošums;
- 3) privātums un datu pārvaldīšana;
- 4) pārredzamība;
- 5) dažādība, nediskriminēšana un taisnīgums;

- 6) sabiedrības un vides labklājība;
- 7) atbildības prasīšana (*Eiropas Komisija, 2019*).

Tie lielā mērā pārklājas arī ar 2019. gada 19. maijā Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijas (turpmāk – OECD) apstiprinātajiem MI principiem (*OECD, 2019*). Dokumentu parakstīja 42 valstu pārstāvji. Tajā minētie principi ir šādi:

1. MI vajadzētu dot labumu cilvēkiem un planētai, veicinot iekļaujošu izaugsmi, ilgtspējīgu attīstību un labklājību.
2. MI sistēmas būtu jāveido tā, lai tiktu ievērots tiesiskums, cilvēktiesības, demokrātiskās vērtības un daudzveidība un tajās būtu jāiekļauj atbilstīgi aizsardzības pasākumi, piemēram, vajadzības gadījumā nodrošinot cilvēka iejaukšanos, lai nodrošinātu taisnīgumu.
3. Ir jābūt pārredzamībai un atbildīgai informācijas atklātībai par MI sistēmām, lai nodrošinātu, ka cilvēki saprot MI spriedumu iegūšanas ceļu un var to apstrīdēt.
4. MI sistēmām visā to dzīves ciklā jādarbojas stabili un droši, iespējamie riski pastāvīgi jānovērtē un jāpārvalda.
5. Organizācijām un privātpersonām, kas izstrādā, izvērs vai ekspluatē MI sistēmas, jābūt atbildīgam par to pareizu darbību saskaņā ar iepriekš minētajiem principiem (*OECD, 2019*).

Izstrādājot ES tiesisko regulējumu MI jomā, Eiropas Komisijas balstījās uz šīm prasībām un arī turpmāk tās būs būtiskas, lai labāk saprastu izstrādātos tiesību aktus.

Eiropas Savienības likumdevēji 2023. gada decembrī panāca politisku vienošanos par mākslīgā intelekta akta projektu, kas 2024. gada 13. martā ir arī Eiropas Parlamentā apstiprināts. Tā mērķis ir uzlabot iekšējā tirgus darbību, nosakot vienotu tiesisko regulējumu, jo īpaši mākslīgā intelekta sistēmu izstrādei, laišanai tirgū, nodošanai ekspluatācijā un lietošanai ES saskaņā ar Savienības vērtībām, veicināt uz cilvēku orientēta un uzticama MI ieviešanu, vienlaikus nodrošinot augstu veselības, drošuma, Eiropas Savienības Pamattiesību hartā nostiprināto pamattiesību, tostarp demokrātijas un tiesiskuma, un vides aizsardzības, līmeni pret MI sistēmu radītām kaitīgām sekām ES, un atbalstīt inovāciju. Šī regula nodrošina uz MI bāzētu preču un pakalpojumu brīvu apriti pāri robežām, tādējādi nepieļaujot, ka dalībvalstis uzliek ierobežojumus MI sistēmu izstrādei, laišanai tirgū un lietošanai, ja vien šī regula tos nepārprotami neatļauj (*On the proposal for a regulation of the European Parliament and of the Council on laying down harmonised rules on Artificial Intelligence (Artificial Intelligence Act) and amending certain Union Legislative Acts (COM(2021)0206 – C9-0146/2021 – 2021/0106(COD)), 2024*).

MI akta projekts tika izstrādāts kā horizontāls ES tiesību akts, kas piemērojams visām MI sistēmām, kas laistas tirgū vai izmantotas Eiropas Savienībā, pamatojoties uz Līguma par Eiropas Savienības darbību (turpmāk - LESD) 114. pantu un 16. pantu, ievērojot jaunās likumdošanas ietvara loģiku, proti, ES pieeju, lai nodrošinātu, ka virkne produktu atbilst piemērojamajai likumdošanai, kad tie tiek laisti ES tirgū, izmantojot atbilstības novērtējumus un CE marķējuma lietošanu. Komisija ierosināja ES tiesību aktos iekļaut juridisku "MI sistēmas" definīciju, atsaucoties uz virkni programmās balstītu tehnoloģiju, kas izmanto specifiskas tehnikas un pieejas ("mašīnmācīšanās", "loģikas un zināšanu balstītas" sistēmas un "statistiskas" pieejas), kuras var papildināt, pieņemot deleģētos aktus, lai ņemtu vērā tehnoloģisku attīstību. Komisija arī ierosināja pieņemt riska balstītu pieeju, saskaņā ar kuru tiesiska iejaukšanās tika pielāgota konkrētam riska līmenim. Risku klasifikācija ir balstīta uz MI sistēmas paredzēto mērķi, atbilstoši esošajiem ES produktu drošības noteikumiem. Tas nozīmē, ka riska klasifikācija ir atkarīga no funkcijas, ko veic MI sistēma, un no konkrētā mērķa un konfigurācijām, kādām sistēma tiek izmantota. Tiek identificētas četras kategorijas.– nepieņemams, augsts, ierobežots un zems risks. Dažas MI sistēmas, kas rada "nepieņemamus" riskus, ir aizliegtas. Plašam "augsta riska" MI sistēmu klāstam, kas var negatīvi ietekmēt cilvēku veselību, drošību vai pamattiesības, ir atļauta darbība, taču tās pakļautas noteiktu prasību un

pienākumu kopumam, lai iegūtu piekļuvi ES tirgum. MI sistēmas, kas rada ierobežotus riskus sakarā ar to pārredzamības trūkumu, tiks pakļautas informācijas un pārredzamības prasībām, kamēr MI sistēmas, kas cilvēkiem rada tikai minimālu risku, netiks pakļautas papildu pienākumiem (*European Commission, 2024*). Regulējums arī nosaka īpašus noteikumus vispārīgās nozīmes MI (turpmāk - VNMI) modeļiem un nosaka stingrākas prasības VNMI modeļiem ar "lielas ietekmes spējām", kas varētu radīt sistēmisku risku un būtiski ietekmēt iekšējo tirgu. Pirms stāšanās spēkā MI aktam jābūt apstiprinātam Eiropas Padomē un publicētam ES Oficiālajā Vēstnesī. Akts stājas spēkā 20 dienas pēc publicēšanas Oficiālajā Vēstnesī. 6 mēnešus pēc stāšanās spēkā dalībvalstīm būs jālikvidē aizliegtās sistēmas, pēc 12 mēnešiem - stāsies spēkā vispārējas nozīmes MI pārvaldības pienākumi, bet pēc 24 mēnešiem stāsies spēkā visi MI akta noteikumi, ieskaitot pienākumus augsta riska sistēmām, kas noteiktas MI akta III pielikumā (saraksts ar augsta riska lietošanas gadījumiem), pēc 36 mēnešiem stājas spēkā pienākumi augsta riska sistēmām, kas noteiktas II pielikumā

Pirms regulējuma vispārējas piemērošanas, Eiropas Komisija izdos MI paktu. Tas ļaus MI izstrādātājiem no Eiropas un visas pasaules, brīvprātīgi jau ieviest MI akta galvenās prasības pirms juridiskajiem termiņiem.

Tiesiskais regulējums attieksies gan uz publiskajiem, gan privātajiem dalībniekiem gan ES, gan ārpus tās, ja vien MI sistēma darbojas ES tirgū vai tās izmantošana ietekmē cilvēkus, kas atrodas ES. MI tiesiskais regulējums būs attiecināms gan uz nodrošinātājiem (piemēram, CV atlases rīka izstrādātāju), gan augsta riska MI sistēmu izvietotājiem (piemēram, banka, kas iegādājas šo atlases rīku). MI sistēmu importētājiem arī būs jānodrošina, ka ārvalstu nodrošinātājs jau ir veicis atbilstošu atbilstības novērtēšanas procedūru, uzrādot Eiropas atbilstības CE marķējumu un pievienojot nepieciešamo dokumentāciju un lietošanas instrukcijas.

ES MI akts nosaka, ka MI sistēmu nodrošinātājiem jābūt pārredzamai informācijai par to, kad lietotāji mijiedarbojas ar MI sistēmu vai kad saturs ir radīts ar MI palīdzību. Vispārējām MI sistēmām, kas rada sistēmisku risku, ir jāveic riska novērtējums un jāīsteno riska mazināšanas pasākumi (*EBU, 2024*). Eiropas Raidorganizāciju savienība varētu definēt vērtēšanas kritērijus un pamatnostādnes šo MI rīku salīdzinošai novērtēšanai. Veicot rīku novērtēšanu, sabiedriskie mediji varētu apsvērt definēt atbilstošus uzdevumus, gan vienkāršus, gan sarežģītus, lai novērtētu modeļu veikspēju.

Samazināt iespējamus juridiskos riskus, kas saistīti ar vispārējo MI rīku izmantošanu, nozīmē nodrošināt atbilstību spēkā esošajiem piemērojamiem tiesību aktiem un ievērot valstu regulatoru norādījumus, jo īpaši attiecībā uz autortiesībām un datu aizsardzību, kā arī uzraudzīt un izprast attiecīgos regulatīvos jauninājumus saistībā ar ES MI aktu un jaunajiem MI atbildības noteikumiem (*Sinijs, 2024*).

ES Dalībvalstis ir galvenie MI akta īstenoņi un pārraugi. Katra dalībvalsts izvirza vienu vai vairākas kompetentas nacionālās iestādes, lai uzraudzītu šī Regulējuma piemērošanu un īstenošanu, kā arī veiktu tirgus uzraudzības darbības. Eiropas Komisija izveidos jaunu Eiropas MI biroju, kas darbosies Komisijas ietvaros, lai uzraudzītu vispārējas nozīmes MI modeļus, sadarbotos ar Eiropas Mākslīgā intelekta padomi un saņemtu atbalstu no neatkarīgiem ekspertiem un zinātniekiem. Katra dalībvalsts arī norādīs vienu nacionālās uzraudzības iestādi, kas pārstāvēs valsti Eiropas Mākslīgā intelekta padomē. Eiropas Mākslīgā intelekta padome sastāv no kompetento nacionālo uzraudzības iestāžu augsta līmeņa pārstāvjiem, Eiropas Datu aizsardzības uzraugiem un Eiropas Komisijas pārstāvjiem. Tās uzdevums ir veicināt jaunā MI Regulējuma efektīvu un saskaņotu īstenošanu. Savukārt Eiropas MI biroja uzdevumi ir attīstīt ES kompetences MI jomā un veicināt Savienības tiesiskā regulējuma īstenošanu centralizētā struktūrā. MI birojs uzraudzīs jauno noteikumu īstenošanu vispārējas nozīmes MI modeļiem. MI birojam jānodrošina koordinācija attiecībā uz mākslīgā intelekta politiku un sadarbība starp iesaistītajām Savienības iestādēm, orgāniem un aģentūrām, kā arī ar ekspertiem un

dalībniekiem. Kā arī veicinās prasmju un informācijas apmaiņu un sadarbību ar līdzīgām iestādēm visā pasaulē.

Tiesiskais regulējums nosaka rezultātu un orientējošās prasības augsta riska MI sistēmām, bet atstāj konkrētos tehniskos risinājumus un darbības principus, galvenokārt, nozares standartiem, kas nodrošinās, ka tiesiskais ietvars ir elastīgs, lai to varētu pielāgot dažādiem lietošanas gadījumiem un lai to varētu izmantot jauniem tehnoloģiskiem risinājumiem.

Bezmaksas un atvērtā koda modeļu nodrošinātāji ir atbrīvoti no lielākās daļas Aktā paredzēto saistību. Šī atbrīvošana neattiecas uz saistībām vispārējās nozīmes AI modeļu nodrošinātājiem ar sistēmiskiem riskiem.

Saistības arī neattiecas uz pētniecību, attīstību un prototipu izstrādi pirms izlaišanas tirgū, un regulējums arī neattiecas uz AI sistēmām, kas paredzētas izmantošanai tikai militāros, aizsardzības vai nacionālās drošības nolūkos, neatkarīgi no veida uzņēmuma, kas veic šīs darbības

Kad MI sistēma nonāk tirgū, tirgus uzraudzību uzņemas attiecīgās iestādes, lietotāji nodrošina cilvēka veiktu kontroli un uzraudzību, savukārt sistēmas nodrošinātāji izmanto pēctirgus uzraudzības sistēmu. Sistēmu nodrošinātāji un lietotāji ziņos arī par nopietniem incidentiem un darbības traucējumiem (*Eiropas Komisija, 2024*).

MI sistēmu izmantošana skar plašu pamattiesību klāstu neatkarīgi no piemērošanas jomas. Tās ietver privātumu, datu aizsardzību, nediskrimināciju un tiesas pieejamību, bet ne tikai. Lietojot mākslīgo intelektu, ir jāņem vērā plašāks tiesību klāsts atkarībā no tehnoloģijas un izmantošanas jomas. Papildus tiesībām, kas attiecas uz privātumu un datu aizsardzību, vienlīdzību un nediskrimināciju, kā arī tiesas pieejamību, varētu apsvērt arī citas tiesības. Tās ietver, piemēram, cilvēka cieņu, tiesības uz sociālo nodrošinājumu un sociālo palīdzību, tiesības uz labu pārvaldību (kas galvenokārt attiecas uz valsts sektoru) un patērētāju aizsardzību (īpaši svarīga uzņēmumiem). Atkarībā no MI izmantošanas konteksta ir jāapsver visas citas tiesības, kas aizsargātas ar Eiropas Savienības Pamattiesību hartu (*Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūra, 2021*).

Uzņēmumi, kas nepildīs noteikumus, tiks sodīti. Sodi būs no 35 miljoniem eiro vai 7 % no globālā gada apgrozījuma (atkarībā no tā, kurš ir lielāks) par aizliegtiem MI lietojumu pārkāpumiem, 15 miljoni eiro vai 3 % par citu pienākumu pārkāpumiem un 7,5 miljoni eiro vai 1,5 % par nepatiesas informācijas sniegšanu. Tiek paredzēti arī administratīvi sodi maziem un vidējiem uzņēmumiem un start-up uzņēmumiem gadījumos, kad tiek pārkāpts MI akts (*Ar ko nosaka saskaņotas normas mākslīgā intelekta jomā un groza Regulas (EK) Nr. 300/2008, (ES) Nr. 167/2013, (ES) Nr. 168/2013, (ES) 2018/858, (ES) 2018/1139 un (ES) 2019/2144 un Direktīvas 2014/90/ES, (ES) 2016/797 un (ES) 2020/1828 (Mākslīgā intelekta akts), 2024*).

Šajā darbā izmantotais jēdziens “biometriskie dati” jāinterpretē, ņemot vērā biometrisko datu jēdzienu, kā definēts Regulas (ES) 2016/679 4. panta 14. punktā, Regulas (ES) 2018/1725 3. panta 18. punktā un Direktīvas (ES) 2016/680 3. panta 13. punktā. Biometriskie dati var ļaut autentificēt, identificēt vai kategorizēt fiziskas personas un atpazīt fizisku personu emocijas. Savukārt, jēdziens “biometriskā identifikācija” būtu jādefinē kā cilvēka fizisko, fizioloģisko un uzvedības īpašību, piemēram, sejas, acu kustību, ķermeņa formas, balss, gaitas, stājas, sirdsdarbības ātruma, asinsspiediena, smaržas, taustiņsitieniu raksturlielumu, automātiska atpazīšana, lai konstatētu personas identitāti, salīdzinot šīs personas biometriskos datus ar atsauces datubāzē glabātiem personu biometriskajiem datiem, neatkarīgi no tā, vai persona ir devusi piekrišanu vai nav. Tas izslēdz MI sistēmas, kuras paredzēts izmantot biometriskajai verifikācijai, kas ietver autentifikāciju, kuras vienīgais nolūks ir apstiprināt, ka konkrēta fiziska persona ir persona, par ko tā uzdodas, un apstiprināt fiziskas personas identitāti vienīgi nolūkā piekļūt pakalpojumam, atbloķēt ierīci vai iegūt drošības piekļuvi telpām (*Ar ko nosaka saskaņotas normas mākslīgā intelekta jomā un groza Regulas (EK) Nr. 300/2008, (ES) Nr.*

167/2013, (ES) Nr. 168/2013, (ES) 2018/858, (ES) 2018/1139 un (ES) 2019/2144 un Direktīvas 2014/90/ES, (ES) 2016/797 un (ES) 2020/1828 (Mākslīgā intelekta akts), 2024).

MI akts paredz, ka reāllaika attālinātās biometriskās identifikācijas izmantošana publiskās vietās (piemēram, sejas atpazīšana, izmantojot novērošanas kameras) ir aizliegta, izņemot atsevišķus īpašus gadījumus, kad tā var tikt izmantota noteikto noziedzīgu nodarījumu novēršanai vai izmeklēšanai (piemēram, terorisms, slepkavība, cilvēku tirdzniecība, izvarošana, vides piesārņojums u.c.) (*On the proposal for a regulation of the European Parliament and of the Council on laying down harmonised rules on Artificial Intelligence (Artificial Intelligence Act) and amending certain Union Legislative Acts (COM(2021)0206 – C9-0146/2021 – 2021/0106(COD))*, 2024). Reāllaika attālinātās biometriskās identifikācijas izmantošana tiesību aizsardzības iestādēm būs jāapstiprina iepriekš ar tiesas vai neatkarīgas administratīvās iestādes lēmumu. Steidzamības gadījumā atļauja var tikt izdota 24 stundu laikā, ja atļauja tiek noraidīta, visi dati būs jāizdzēš. Sejas atpazīšanas sistēmu precizitāte var ievērojami atšķirties, ņemot vērā daudzus faktorus, piemēram, kameras kvalitāti, apgaismojumu, attālumu, datu bāzi, algoritmu un objekta etnisko izcelsmi, vecumu vai dzimumu. Tas pats attiecas uz gaitas un balss atpazīšanu un citām biometriskajām sistēmām. Augsti attīstītas sistēmas nepārtraukti samazina nepareizo pieņemšanas likmi, taču, lai arī 99 % precizitātes līmenis kopumā var šķist labs, tas ir pietiekami riskants, ja rezultātā tiek apsūdzēta nevainīga persona.

Augsta riska MI sistēmas izmantošana var radīt ietekmi uz pamattiesībām. Tāpēc izvietotājiem, kas ir fiziskas vai juridiskas personas, kas sniedz pakalpojumus, un operatori, kas nodrošina augsta riska sistēmas, jāveic pamattiesību ietekmes novērtējums un jāpaziņo valsts iestādei par rezultātiem (*Par digitālo pakalpojumu vienoto tirgu un ar ko groza Direktīvu 2000/31/EK (Digitālo pakalpojumu akts)*, 2022). Novērtējumam jāastāv no apraksta par procesiem, kuros tiks izmantota augsta riska MI sistēma, par laika posmu un biežumu, kad augsta riska MI sistēmu paredzēts izmantot, par personu un grupu kategorijām, kas varētu būt ietekmētas tās izmantošanas laikā, par konkrētiem kaitējuma riskiem, kas varētu ietekmēt attiecīgās personas vai grupas, par cilvēka uzraudzības pasākumu īstenošanu un par pasākumiem, kas jāveic, ja riski materializējas.

MI akts paredz tiesības iesniegt sūdzību konkrētajā dalībvalsts kompetentajā iestādē (*On the proposal for a regulation of the European Parliament and of the Council on laying down harmonised rules on Artificial Intelligence (Artificial Intelligence Act) and amending certain Union Legislative Acts (COM(2021)0206 – C9-0146/2021 – 2021/0106(COD))*, 2024). Pamatojoties uz to, valsts iestādes varēs uzsākt tirgus uzraudzības darbības, ievērojot tirgus uzraudzības regulējuma procedūras. Turklāt ierosinātā MI atbildības direktīva paredz nodrošināt personām kompensāciju par kaitējumu, ko radījušas augsta riska MI sistēmas, kā arī noteiktus efektīvus līdzekļus, lai identificētu iespējamus atbildīgos un iegūtu attiecīgus pierādījumus par kaitējuma prasību. Šim nolūkam ierosināta direktīva, kas paredz atklāt pierādījumus par konkrētām augsta riska AI sistēmām, kuras tiek turētas aizdomās par kaitējuma radīšanu. Turklāt grozījumi Produktu atbildības direktīvā paredzēs, ka personām ir pieejama kompensācija gadījumos, kad iestājušās smagas sekas personai lietojot MI sistēmas vai produktus.

Ieguvumi no MI jomas tiesiskā regulējuma - no vienas puses, palielinot lietotāju uzticēšanos, pieaugs pieprasījums pēc MI. No otras puses, palielinot tiesisko noteiktību un saskaņojot noteikumus, MI nodrošinātāji varēs piekļūt lielākiem tirgiem ar produktiem, ko lietotāji un patērētāji novērtē un iegādājas (*Par sāncensīgiem un godīgiem tirgiem digitālajā nozarē un ar ko groza Direktīvas (ES) 2019/1937 un (ES) 2020/1828 (Digitālo tirgu akts)*, 2022). Noteikumi attieksies tikai tur, kur tas ir stingri nepieciešams.

Lai veicinātu MI regulējumu arī starptautiskā līmenī, Eiropas Savienība turpina darbu forumos G7, OECD, Eiropas Padome, G20 un Apvienoto Nāciju Organizācija, kur cenšas rast vienošanos par starptautiskajiem vadlīniju principiem un brīvprātīgu rīcības kodeksu darbā ar MI sistēmām.

MI sistēmu izplatība radīs vairākus jaunus izaicinājumus normatīvā regulējuma jomā. Nākotnē MI sistēmas pieņems arvien sarežģītākus un atbildīgākus lēmumus. MI normatīvā regulējuma jautājums ir atbildība par nepareizu, kaitīgu vai prettiesisku rīcību (darbību vai bezdarbību), ko veikusi MI vadītā sistēma, procesā kur nav bijis iesaistīts cilvēks.

Noslēgumā var teikt, ka, lai gan Eiropas Savienība ir spērusi nozīmīgus soļus, lai izveidotu tiesisko regulējumu mākslīgā intelekta jomā, tomēr arī turpmāk nepieciešama pastāvīga uzraudzība un regulējuma pielāgošana, lai nodrošinātu, ka tehnoloģijas attīstās atbildīgi un cilvēces interesēs.

Secinājumi un priekšlikumi

1. Pašreizējais plānotais regulējums, lai gan nodrošina augstu drošības līmeni, rada bažas par iespējamu inovāciju ierobežošanu. Īpaši tas skar mazos un vidējos uzņēmumus, kam var būt grūtāk pielāgoties stingrajām prasībām, tādējādi vājinot to konkurētspēju salīdzinot ar lielajiem tehnoloģiju uzņēmumiem.
2. Pašreizējā regulējumā trūkst pietiekamas precizitātes augsta riska MI sistēmu definīcijā, kas var radīt neskaidrības un apgrūtināt klasifikāciju. Atšķiras gan šo dažādo augsta riska MI sistēmu pielietojums, gan riski, gan potenciālās sekas, tādēļ precīzāka definīcija ir būtiska.
3. Cilvēktiesību jautājumi, piemēram, privātums, caurskatāmība un drošība, ir būtiski MI tehnoloģiju regulējumā. Pašreizējais Eiropas Savienības regulējums cenšas veicināt MI algoritmu pārredzamību, tomēr publikācijās joprojām redzams, ka praksē caurskatāmība ir izaicinājums, jo daudzi algoritmi ir sarežģīti un ar patentiem aizsargāti.
4. MI attīstība notiek globālā mērogā, un Eiropas Savienības regulējuma izolācija var radīt problēmas uzņēmumiem, kuri darbojas arī ārpus Eiropas Savienības. Saskaņots regulējums ar citiem globāliem partneriem (piemēram, ASV un Ķīnu) varētu veicināt MI pielietojumu globālā mērogā.

Priekšlikumi

1. Lai veicinātu inovācijas, ieteicams izstrādāt elastīgāku regulējumu mazajiem uzņēmumiem un eksperimentāliem MI risinājumiem. Eiropas Savienība varētu ieviest regulējumu pēc "smilšu kastes" principa (regulatory sandboxes), kur uzņēmumi varētu testēt savus MI risinājumus ierobežotā, regulētā vidē pirms to plašākas ieviešanas.
2. Nepieciešams izstrādāt detalizētākus kritērijus, pēc kuriem tiek noteikts augsta riska statuss. Iespējams, noteikt risku skalas un konkrētus piemērus, kas palīdzētu uzņēmumiem un regulatoriem skaidrāk saprast, kuras MI sistēmas uzskatāmas par augsta riska sistēmām. Vēl arī nepieciešams precizēt konkrētās sistēmas statusa konkrēto atbildības apjomu.
3. Ieteicams prasīt lielāku datu izcelsmes un algoritmu skaidrojamību, īpaši attiecībā uz augsta riska MI sistēmām. Tādējādi varētu panākt lielāku uzticamību.
4. Eiropas Savienībai jāstrādā pie globāla līmeņa standartu un protokolu saskaņošanas MI jomā, lai veicinātu sadarbību starptautiskā līmenī un atvieglotu darbu uzņēmumiem, kas darbojas dažādās jurisdikcijās. Tas ļautu nodrošināt MI sistēmu savietojamību un vienotāku pieeju MI tehnoloģijām.

Izmantotie avoti un literatūra

1. *Ar ko nosaka saskaņotas normas mākslīgā intelekta jomā un groza Regulas (EK) Nr. 300/2008, (ES) Nr. 167/2013, (ES) Nr. 168/2013, (ES) 2018/858, (ES) 2018/1139 un (ES) 2019/2144 un Direktīvas 2014/90/ES, (ES) 2016/797 un (ES) 2020/1828 (Mākslīgā intelekta akts).* (13.06.2024). Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) 2024/1689. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX%3A32024R1689>
2. *On the proposal for a regulation of the European Parliament and of the Council on laying down harmonised rules on Artificial Intelligence (Artificial Intelligence Act) and amending certain Union Legislative Acts (COM(2021)0206 – C9-0146/2021 – 2021/0106(COD)).* (13.03.2024). European Parliament legislative

- resolution. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=EP%3AP9_TA%282024%290138&qid=1714634324189
3. *Par digitālo pakalpojumu vienoto tirgu un ar ko groza Direktīvu 2000/31/EK (Digitālo pakalpojumu akts)*. (19.10.2022). Eiropas Parlamenta un Padomes Regula 2022/2065. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=CELEX:32022R2065>
 4. *Par produktu vispārēju drošību*. (03.12.2001). Eiropas Parlaments un Padomes Direktīva 2001/95/EK. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=celex%3A32001L0095>
 5. *Par sāncensīgiem un godīgiem tirgiem digitālajā nozarē un ar ko groza Direktīvas (ES) 2019/1937 un (ES) 2020/1828 (Digitālo tirgu akts)*. (14.09.2022). Eiropas Parlaments un Padomes regula 2022/1925 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=CELEX:32022R1925>
 6. Barkāne, I. (2023). *Cilvēktiesību nozīme mākslīgā intelekta laikmetā*. Monogrāfija. LU Akadēmiskais apgāds, https://www.apgads.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/apgads/izdevumi/2023/Barkane-Cilvektiesibu_nozime.pdf
 7. EBU. (31.01.2024). *AI Regulation and Public Service Media: A Look Ahead*. <https://www.ebu.ch/guides/loginonly/report/ai-regulation-and-its-importance-for-public-service-media-a-look-ahead>
 8. Eiropas Komisija. (2019). *Ētikas vadlīnijas uzticamam mākslīgajam intelektam*. <https://op.europa.eu/lv/publication-detail/-/publication/d3988569-0434-11ea-8c1f-01aa75ed71a1>
 9. Eiropas Komisija. (2020). *Baltā grāmata par mākslīgo intelektu: Eiropas pieeja izcilībai un uzticamībai*. https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/commission-white-paper-artificial-intelligence-feb2020_lv.pdf
 10. Eiropas Komisija. (2024). *Izcilība un uzticēšanās mākslīgajam intelektam*. https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/europe-fit-digital-age/excellence-and-trust-artificial-intelligence_lv
 11. Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūra. (2021). *Nākotnes tiesību nodrošināšana. Mākslīgais intelekts un pamattiesības – Kopsavilkums*. <https://fra.europa.eu/lv/publication/2021/nakotnes-tiesibu-nodrosinasana-maksligais-intelekts-un-pamattiesibas-kopsavilkums>
 12. European Commission. (01.08.2024). *Artificial Intelligence – Questions and Answers*. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/QANDA_21_1683
 13. European Commission. (09.12.2023). *Commission Welcomes Political Agreement on Artificial Intelligence Act*. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_23_6473
 14. European Commission. (2024). *Evolution of AI technology*. https://ai-watch.ec.europa.eu/topics/evolution-ai-technology_en
 15. Judins, A. (2024). Dziļviltojumu kriminalizācija vēlēšanu procesā. *Jurista Vārds*, 13/14, 23-26.
 16. LETA. (2024). Priekšvēlēšanu aģitācijā izmantotā mākslīgā intelekta regulējums. *Jurista Vārds*. <https://juristavards.lv/zinas/284891-stradas-pie-e-rinkevica-rosinatajiem-grozijumiem-par-pienakumu-informet-ja-prieksvēlesanu-agitacija-/>
 17. OECD. (2019). *Recommendation of the Council on Artificial Intelligence*. <https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/OECD-LEGAL-0449#mainText>
 18. Sinijs, A. (2024). Ģeneratīvās MI riski dezinformācijas izplatīšanā. *Jurista Vārds*, 13/14, 62-66.